

TUOMIOISTUINVIRASTOLLE

Viite: TIV/989/2021

Asia: Lausunto maa oikeusjärjestelmän kehittämistä koskevasta muistioluonnoksesta 21.6.2022

Suomen tuomariliitto ry, myöhemmin Tuomariliitto, lausuu ym. muistioluonnoksesta seuraavaa:

Yleistä

Tuomariliitto on jo aiemmin lausunnossaan 26.10.2018 maa oikeusasioiden käsittelyn järjestäminen käräjäoikeuksissa (Asia VN3633/2018) ottanut kantaa arviomuistiossa nyt esiintuotuihin kysymyksiin ja viittaa tuohon lausuntoon.

Tuomariliitto pitää perusteltuna arviomuistion johtopäätöstä siitä, että asian edelleen selvittämistä olisi tarkoituksenmukaista jatkaa oikeusministeriössä. Tuossa jatkovalmistelussa tulisi erityisesti huomioitava seuraavat näkökohdat:

Ensisijaisesti Tuomariliitto katsoo, että maa oikeusasioiden keskittämistä nykyistä harvempiin tuomioistuimiin tulee arvioida kokonaisuutena ja että asiaa selvittämään olisi perusteltua asettaa erillinen, riittävän laaja-alainen työryhmä eikä ryhtyä muuttamaan maa oikeuksien rakennetta sattumanvaraisesti tapahtuvan maa oikeusinsinöörien eläköitymisen perusteella. Maa oikeusverkoston suunnittelussa tulisi pyrkiä rakenteeseen, joka on toimiva pitkällä, useiden vuosikymmenien tähtäimellä. Maa oikeuksien määrässä tulisi kiinnittää erityisesti riittävän vahvaan kokoonpanoon eli oppivaan työyhteisöön, mutta toisaalta huomioida matkojen järkevä pituus, vieläpä kansalaisten oikeuden saavutettavuus ja kielellisten oikeuksien ylläpitäminen. Tuomariliiton näkemyksen mukaan maa oikeuksien määrää suunniteltaessa tulisi arvio toimivasta maa oikeusverkostosta tehdä kuntakohtaisten asiamäärien perusteella ottaen huomioon työn oikeudenmukainen jakautuminen maa oikeuksien välillä ja maa oikeuksien riittävän vahvat kokoonpanot. Tätä puoltaisi se, että vanhojen maa oikeuksien tuomiopiirit ovat määrättyneet maanmittaustoimistojen piirirajojen perusteella, kun maanmittauslaitos toimii nykyisin yhtenä valtakunnallisena virastona. Työryhmän työssä arviomuistion esimerkit eivät saa rajoittaa sitä, minne maa oikeudet sijoitellaan ja mikä olisi niiden aluejako. Tässä kaikessa kehittämisessä korostuu laaja-alaisen työryhmän suorittama asioiden huolellinen valmistelu pitkän aikavälin kehitys ja

maaoikeusjärjestelmälle asetetut tavoitteet huomioiden.

Sen lisäksi mitä oikeudenkäytön kehitystyöryhmän arviomuistiossa 18.8.2022 on todettu yhteiskunnallisista megatrendeistä, niin suunnittelussa tulisi varautua kahteen vastakkaiseen yhteiskunnalliseen kehityskulkuun:

- väestö voi tulevaisuudessakin edelleen keskittyä Etelä-Suomeen ja yliopistokaupunkeihin, mikä vähentää alkutuotannon merkitystä ja siten välillisesti maanmittaustoimitusten ja maaoikeusasioiden määrää.
- ilmastonmuutos ja kansainvälisen ruokahuollon häiriintyminen voi lisätä alkutuotannon merkitystä ja siten välillisesti maanmittaustoimitusten ja maaoikeusasioiden määrää.

Lisäksi Tuomariliitto toteaa, että muistiolounnoksessa on päädytty liian alhaiseen arvioon maaoikeusasioiden tulevasta määrästä sekä arvioitu yksittäisen maaoikeusinsinöörin vuosittain asianmukaisesti ratkaistavien asioiden määrä liian korkeaksi. Henkilöstömääriä arvioitaessa ei myöskään ole huomioitu niin sanottua särkymävaraa esteellisyyksien ja erilaisten sairauslomien ja muiden virkavapauksien varalta.

Toissijaisesti Tuomariliitto katsoo nyt käytössä olevien tietojen perusteella, että se kannattaa muistion esimerkistä 4 ilmenevää kuuden maaoikeuden mallia, koska tämä malli toteuttaa parhaiten oikeudenmukaista työnjakoa maaoikeuksien välillä ja mallissa on riittävä asiamäärä maaoikeustuomarille ja -insinöörille eivätkä etäisyydet muodostu liian pitkiksi. Tässä mallissa myös kielellinen osaaminen tulee turvatuksi. Tuomariliitto varaa itselleen tilaisuuden muuttaa kantaansa jatkovalmistelun edetessä mahdollisen lisäselvityksen ja muun uuden tiedon perusteella.

Tuomariliitto lausuu seuraavaksi arviomuistion yksityiskohdista:

Maaoykeusasioiden tuleva määrä

Arviomuistiossa on päädytty vuosittaiseen 300 jutun asiamäärään. Tuomariliitto pitää tätä liian alhaisena. Tarkastelujakson pituus on niin lyhyt, ettei sen perusteella voida vielä tehdä johtopäätöstä, että asiamäärä on vakiintunut 300 asian vuositasolle. Tilastoissa asiamäärät vuosina 2012–2021 ovat vaihdelleet 670:sta 275:een asiaan. Viimeisten vuosien 2020–2021 asiamääriin on voinut vaikuttaa koronaepidemia. Maanmittauslaitos on lausunut, että minkäänlaista ennustetta kiinteistötoimitusten ja niistä aiheutuvien valitusten määrästä ei pystytä antamaan, joten esitetty 300 asianmäärä jää varsin epävarmojen arvioiden varaan. Sen vuoksi Tuomariliitto katsoo, että suunnittelun perusteena olevana lukuna tulisi käyttää 350–400 asian määrää. Jos tämä osoittautuu liian korkeaksi, se on helppo korjata hallitulla virkojen vähentämisellä.

Maaoykeusinsinöörin vuosittainen työ määrä ja insinöörien kokonaismäärä

Arviomuistiossa lienee käytetty 60 asian vuosityömäärää, joka vastannee pelkästään riita-asioita käsittelevän tuomarivn vuosityömäärää. Tuomariliitto pitää tätä liian korkeana seuraavista syistä:

- maaoikeusasioissa (esimerkiksi uusjaot ja laajat lunastushankkeet) kyse on monien asianosaistahojen jutuista

- toisin kuin riita-asioissa maa oikeusasioissa ei juuri synny sovintoja, eivätkä ne ylipäänsä ole täysin dispositiivisia asioita
- huomattavassa osassa maa oikeusasioissa toimitetaan pää käsittely ja siihen liittyvä katselmus kiinteistön sijaintipaikkakunnalla kunnan tiloissa, mikä vie kokoonpanon aikaa matkustamiseen ja vaikeuttaa pää käsittelyn toimittamista puutteellisten ICT-yhteyksien puutteen vuoksi.

Sen vuoksi yksittäisen maa oikeusinsinöörin vuosityömääränä tulisi pitää enintään **45–50** varsinaista maa oikeusasiaa. Sen vuoksi maa oikeusinsinöörien kokonaismääräksi tulisi asettaa **6–7**.

Tuomariliitto pitää kestävämmänä sitä, että tällä hetkellä viidestä maa oikeusinsinööristä vain kaksi toimii vakituisessa virkasuhteessa. Muistiosta ilmenevin tavoin virkasuhteen määräaikaisuus on erittäin ongelmallista tuomarin riippumattomuuden kannalta. Tuomioistuinten ja tuomareiden riippumattomuutta on vahvistettava entisestään, kuten oikeudenkäytön kehitystyöryhmän arviomuistiossa on todettu.

Tuomariliitto pitää perusteluna sitä, että aiemmassa valmistelussa pohditusta maa oikeusinsinöörien virkojen korvaamisesta asiantuntijajäsenillä on esitetyistä perustelluista syistä luovuttu. Tuomariliitto vastustaa joka tapauksessa maa oikeusinsinöörien korvaamista asiantuntijajäsenillä.

Maa oikeuksien kokonaismäärä

Tuomariliitto viittaa Yleistä-kappaleessa lausumiinsa seikkoihin tältä osin. Arvioitaessa erilaisia vaihtoehtoja Tuomariliitto toteaa ensinnäkin, että arvion mukaan maa oikeusasioiden keskittäminen nykyistä harvempiin tuomioistuimiin voisi sinällään olla mahdollista. Ratkaisun kannalta keskeistä on se, miten toiminta maa oikeusasioissa konkreettisesti organisoidaan ja miten niitä käsittelevien tuomioistuinten henkilöstön sijoittelu tapahtuu. Nykyjärjestelmä muistuttaa ennen alioikeusuudistusta olleita pieniä kihlakunnanoikeuksia, joissa oli vain yksi kihlakunnantuomari ja kärjä tuomari, mikä todettiin haavoittuvaksi. Tämä voisi jopa puoltaa arviomuistiossa mainittua kolmen (esimerkiksi läntinen, itäinen ja pohjoinen) maa oikeuden mallia. Toisaalta Tuomariliiton toissijaisesti kannattaman esimerkin nro 4 kuuden maa oikeuden järjestelmää tai jopa nykyistä kahdeksan maa oikeuden järjestelmää taas puoltaisi oikeuden parempi alueellinen saavutettavuus, matka-ajan lyheneminen sekä kielelliset oikeudet. Mainittujen kysymysten selvittäminen kuuluu luontevasti ehdotetun erillisen työryhmän tehtäviin. Tuolloin olisi perusteltua pohtia koko maa oikeuksien tuomiopiirien perusta uusiksi. Yhtenä vaihtoehtona olisi pohtia irtaantumista nykyisten maa oikeuksien tuomiopiireistä, jotka ovat muodostuneet alueellisten maanmittaustoimistojen virkapiireistä. Tuomiopiirien muodostamisessa tulisi ottaa huomioon muun muassa asiamäärät kunnittain ja logistiset yhteydet kärjä oikeuden toimipaikasta noihin kuntiin. Mahdollisessa uudistuksessa tulee myös huomioida se, että henkilöstön rekrytoiminen maa oikeuksiin on ollut hankalaa. Uudistusta suunniteltaessa on kiinnitettävä huomiota siihen, että uusi maa oikeusjärjestelmä olisi työnantajakuvaltaan houkuttelevampi kuin nykyinen järjestelmä.

Jos maa oikeusasioiden keskittämisellä valtakunnallisesti hoidettaviksi tarkoitetaan järjestelmää, jossa olisi yksi maa oikeus, jonka käsiteltävät asiat jaettaisiin vuorojärjestyksessä sen maa oikeusinsinööreille ja maa oikeusasioiden vastuutuomareille jonkinlaisen valtakunnallisen työlistan avulla, Tuomariliitto ei voi kannattaa tuollaista järjestelmää. Se lisäksi maa oikeudessa pääsääntöisesti tarvittavien katselmuksmatkojen pituutta ja vähentäisi maa oikeuksien työtehtävien kiinnostavuutta. Näistä syistä Tuomariliitto vastustaa

voimakkaasti yhden maaoykeuden järjestelmää.

Osaamisen kannalta Tuomariliitto pitäisi ideaalisena järjestelmää, jossa yksittäisessä maaoykeudessa voisi olla vähintään kaksi vastuutuomaria ja kaksi maaoykeusinsinööriä. Tuolloin olisi mahdollista korottaa maaoykeuksien osaamistasoa, kun sen koko mahdollistaa niin sanotun oppivan organisaation sisäistä osaamista ja sisäistä keskustelukulttuuria sekä helpottaisi maaoykeuksissa palautusmenettelystä usein aiheutuvien esteellisyytilanteiden joustavaa hoitamista. Suurempi tuomiopiiri, jolloin yhtä maaoykeutta kohti tulisi noin 100–150 juttua vuodessa, mahdollistaisi myös keskitettyjen maaoykeuskäräjien toimittamisen, jolloin matka-aika kutakin yksittäistä juttua kohden vähenisi. Kuuden maaoykeuden järjestelmää taas puoltaisi ooykeuden parempi alueellinen saavutettavuus sekä matka-ajan lyheneminen. On kuitenkin huomattava, että matkustamista voidaan vähentää myös suuremman maaoykeuden alueellisella työnjaolla.

Maaoykeusasioiden käsittelyn sujuvuuden kannalta on olennaista pystyä välttämään se, että istuntopmatkat muodostuisivat kohtuuttoman pitkiksi. Koska maaoykeudessa toimitetaan pääkäsittelyn yhteydessä säännönmukaisesti katselmus kiinteistön sijaintipaikalla, maaoykeusasioita käsittelevien tuomareiden ja maaoykeusinsinöörien toimialueet eivät saisi muodostua liian laajoiksi. Muussa tapauksessa matkustamiseen kuuluva aika syö itse asioiden käsittelyyn tarvittavaa työaika ja -panosta. Pitkät istuntopmatkat vähentävät myös väistämättä kiinnostusta maaoykeuden virkoihin. Maaoykeuden istunnoista aiheutuva matkustaminen on katsottava maaoykeustuomarin ja -insinöörin työaikaan kuuluvaksi ja se on siten otettava huomioon asianmukaisella tavalla tuomioistuinten resursseja jaettaessa. Tuomariliitto pitää kohtuuttomana sitä, että maaoykeustuomari ja -insinööri joutuisivat matkustamaan vapaa-aikanaan pitkänkin matkan päässä oleviin pääkäsittelyihin ja katselmuksiin.

Katselmusten tarpeen vuoksi myöskään istuntoja ei voida toimittaa videoyhteyksin eikä digitalisaatio muutoinkaan ratkaise matkustamiseen liittyviä ongelmia. Päinvastoin AIPA-hanke ja pyrkimys kokonaan sähköisen ooykeudenkäyntiaineiston käyttöön asettavat suuria haasteita maaoykeuksien ICT-valmiuksille. Tähän mennessä kuntien tiloissa, joissa huomattava osa maaoykeuksien istunnoista toimitetaan, on selvitty kannettavalla tietokoneella, jota on käytetty lähinnä perustekstinkäsittelyyn.

Tuomariliiton mielestä maaoykeusjärjestelmän kehittämisessä tulee lisäksi ottaa huomioon lakivaliokunnan (LaVM 11/2017 vp) pyytämä käräjäooykeuksien rakenneuudistusta koskeva selvitys, joka valmistuu vuoden 2022 loppuun mennessä. Lakivaliokunta on todennut, että käräjäooykeuksien rakenneuudistuksessa on useassa suhteessa kyse merkittävästä muutoksesta. Tämän vuoksi uudistuksen toimivuutta ja vaikutuksia on ollut perusteltua seurata laaja-alaisesti kiinnittäen huomiota ooykeusturvan alueelliseen saatavuuteen, kielellisten ooykeuksien toteutumiseen, ooykeudellisten palvelujen tarjontaan sekä taloudellisiin kustannuksiin ja säästöihin.

Maaoykeusinsinöörien yhteistoiminta-alueiden tarkistaminen

Tuomariliitto ei vastusta yhteistoiminta-alueiden tarkistamista. Jos taas alueellisesti haluttaisiin säilyttää riittävän kattava maaoykeusverkosto, eräs mahdollisuus olisi selvittää maaoykeusinsinöörien yhteistoiminta-alueita siten, että edellä kerrottujen kuuden (6) tai seitsemän (7) maaoykeusinsinöörin kapasiteetti jaettaisiin nykyisten kahdeksan (8) maaoykeuden kesken. On huomattava, että maaoykeudet ovat niin sanottujen pienten ihmisten tuomioistuimia, joissa monesti varsin iäkkäät ja sähköiseen asiointiin tottumattomat asianosaiset hoitavat asioitaan itse ja ainakin osassa maaoykeuksia myös maaoykeuden kansliassa henkilökohtaisesti asioiden.

Maaouikeuden kokoonpano

Tuomariliitto on pitkään kannattanut lautamiesjärjestelmästä luopumista, ja tähän on ilmennyt muutakin yhteiskunnallista painetta. Lautamiehistä luovuttaessa tulee ottaa kantaa maaouikeuden kokoonpanoon, joka nykyisin muodostuu lainoppineesta puheenjohtajasta, maaouikeusinsinööristä sekä kahdesta lautamiehestä.

Tuomariliiton mielestä maaouikeuden peruskokoonpanon tulisi muodostua pelkästään yhdestä kärjätuomarista ja maaouikeusinsinööristä. Laajoissa tai/ja vaativissa asioissa kokoonpanoa tulisi olla mahdollisuus täydentää. Sen sijaan Tuomariliitto ei pidä perusteltuna, että harjoittelijana oleva kärjänotaari kuuluisi muutoksenhakutuomioistuimen kokoonpanoon, koska maaouikeuden ratkaisusta haetaan muutosta suoraan korkeimpaan oikeuteen.

Tuomariliitto ei pidä perusteltuna hovioikeuksien kytkemistä maaouikeusasioiden käsittelyyn.

Maaouikeusasioiden vastuutuomarin virat

Edellä kohdassa 3 kerrotusta kannasta maaouikeusinsinöörin virkoihin seuraa johdonmukaisesti, että toimiakseen tasapainoisesti maaouikeuden kollegio tarvitsee päätoimisen vakinaisen tuomarin, joka sitoutuu maaouikeusasioiden vaatiman erityisen oikeudellisen tietämyksen hankkimiseen ja säilyttämiseen. Vain tuollainen lainoppinut jäsen pystyy asianmukaisesti johtamaan maaouikeusprosessia katselmuksineen sekä päätösneuvotteluissa arvioimaan ja tarvittaessa tasavertaisesti myös kyseenalaistamaan maaouikeusinsinöörin kannanotot.

Yleisen siviilioikeudellisen osaamisen säilyttämiseksi on kuitenkin suotavaa, että maaouikeusasioiden vastuutuomari käsittelee myös muita asioita, erityisesti laajoja riita-asioita. Tämä näkökohta puoltaa maaouikeuksien nykyistä organisointitapaa osana kärjätuomareita.

Lausunnon valmistelu

Lausuntoa on valmisteltu Tuomariliiton hallituksessa ja oikeuspoliittisessa valiokunnassa. Lausunnon valmistelemiseen ovat osallistuneet kärjätuomari, maaouikeusasioiden vastuutuomari Pekka Louhelainen sekä kärjätuomari Samuli Yli-Rahnasto. Tuomariliiton hallitus on käsitellyt lausunnon 29.8.2022.

Helsingissä 29.8.2022

Suomen tuomariliitto – Finlands domareförbund ry

Anna Pitkänen
puheenjohtaja

Minna Hällström
varapuheenjohtaja

Suomen tuomariliitto - Finlands domareförbund ry toimii tuomioistuinlaitoksen kehittämiseksi sekä sen merkityksen ja tuomarin riippumattoman aseman säilyttämiseksi yhteiskunnassa. Tuomarikunnan yhteisenä järjestönä Tuomariliitto valvoo ja edistää jäsentensä ammatillisia ja muita yhteisiä pyrkimyksiä.